3-amaliy mashg'ulot

Mavzu: Matrisalarning asosiy xarakteristikalarini

xisoblash. Reja

- 1. Amaliy mashg`ulot uchun kerakli jihozlar
- 2. Nazariy ma`lumotlar
- 3. Tadqiqot ob'yekti, ob'yekt matematik modeli, matematik modelni yechish algoritmi, algoritm asosida tuzilgan dastur.
- 4. Tizimlarni modellashtirish va loyihalashning turli bochqichlarida qoʻllaniladigan modellar va modellashtirish vositalari.
- 5. Amaliy qism
- 6. Amaliy topshiriqlar

Kerakli jihozlar. Matlab®/Simulink®dasturiy ta'minoti bilan ta'minlangan kompyuterlar va printerlar.

MATLAB tizimining matrisaviy amallarga yo'naltirilganligi

MATLAB vaqt sinovidan o'tgan matematik hisoblarni avtomatlashtirish tizimlaridan biridir. U matrisaviy amallarni qo'llashga asoslangan. Bu narsa tizimning nomi- MATrix LABoratory-matrisaviy laboratoriyada o'z aksini topgan. Matritsalar MATLAB tizimining asosiy obyektlari hisoblanadi: 4.x versiyasida faqat bir o'lchamli massisvlar-vektorlar va ikki o'lchamli massivlarmatritsalar; 5.0 versiyasida ko'p o'lchhamli massivlardan-tenzorlardan foydalanish imkoniyati mavjud. MATLAB tizimi vektorlar va matrisalar ustida murakkab amallarni bajaradi. Undan arifmetik va algebraik amallardan tashqari matrisalarni invertirlash, ularning xususiy qiymatlarini hisoblash, chiziqli tenglamalar sistemasini yechish, ikki va uch o'lchamli funksiyalarning grafiklarini olish va boshqa ko'plab amallarni bajaruvchi kuchli kalkulyator sifatida ham foydalanish mumkin. Oddiy son va o'zgaruvchilarga ham MATABda 1x1 o'lchamli matrisa sifatida qaraladi. Shu sababli oddiy sonlar va massiv-lar ustida bajariladigan amallarning shakli va usullarida bir xillikka erishilgan. MATLAB - kengayuvchi tizim, uni har xil turdagi masalalarni yechishga oson moslashtirish mumkin. Uning eng katta afzalligi tabiiy yo'l bilan kengayishi va bu kengayish m-fayllar ko'rinishida amalga oshishidir. Boshqacha aytganda, tizimning kengayishlari kompyuterning qattiq diskida saqlanadi va MATLABning biriktirilgan (ichki) funksiyalari va proseduralari kabi kerakli vaqtda foydalanish uchun chaqiriladi. Zarur hollarda vektor va matrisalar massivlarga aylantiriladi va ularning qiymatlari har bir element uchun hisoblanadi. MATLAB oddiy arifmetik amallar va elementar funksiyalarni hisoblashdan tashqari vektorlar va matrisalar, kompleks sonlar, qatorlar va polinomlar bilan ham amallar bajaruvchi g'ayrioddiy superkalkulyatorga aylantiradi. Quyida massiv va matritsalar, matritaslar ustida amallar, maxsus

matritsalarning MATLAB tizimining 4.x versiyasida tashkil etish funksiyalari tavsifi keltirlgan:

2. Matritsalar ustida amallar

Matritsalarni almashtirish amallari. Matlabda matritsalar ustida oddiy arifmyetik amallardan tashqari maxsus amallar va almashtirishlar mavjud. Ulardan biri matritsalarni transnponirlashdir. Biror A matritsani transponirlash dyeganda uni mos qatorlarini ustunlar bilan almashtirish tushuniladi va u A' kabi byelgilanadi.

Masalan, A= [1 2 3; 4 5 6] bo'ladi. dyemak bunda (m*n) o'lchovli matritsaga o'tadi.

Bir nyechta matritsalarni birlashtirish uchun

$$V= cat (A_1, A_2, ...)$$

komanda ishlatiladi. Bu holda A1, A2, ..., matritsalar ko'rsatilgan o'lchov bo'yicha

birlashtiriladi:

cat
$$(2, A, V) = [A, V]$$
 cat $(1, A, V) = [A; V]$

Matlabda matritsalarni burish uchun fliplr (A), flipud (A) komandalaridan foydalaniladi. fliplr (A) komandasi A matritsani chapdan o'ngga ustunlarini almashtirish yo'nalishida buradi. flipud (A) esa A matritsani pastdan yuqoriga qatorlarini almashtirish yo'nalishida buradi. Masalan, A quyidagicha bo'lsin:

$$A = [2 \ 3 \ 7 \ 1 \ 9 \ 0]$$

U holda fliplr (A) q [9 0; 7 1; 2 3], flipud (A) q [3 2; 1 7; 0 9] kabi bo'ladi. Byerilgan matritsani soat stryelkasiga qarshi 900 ga buruvchi rot 90 (A) komandasidir.

```
Misol: B=[1 3 5 7 1 9 2 3 4]; rot 90(B)=[5 1 4; 3 9 3; 1 7 2];
```

Undan tashqari matlabda maxsus ko'rinishdagi matritsalarni hosil qilish imkoniyati bor. Ana shunday matritsalarni hosil qiluvchi komandalarni kyeltirib o'tamiz:

- size (A) A matritsaning o'lchovi;
- length (A) –A vyektor uzunligi (elyemyentlar soni);
- ndims (A) A matritsa o'lchovlari soni;
- isempty (A) A matritsa bo'sh bo'lsa 1, aks holda 0 qiymatni byeradi;

- isegual (A, V) – A=V bo'lsa 1 ni byeradi, aks xolda "0" ni byeradi; inumeric (A) – A matritsa sonli tipda bo'lsa 1 ni byeradi, aks holda "0" ni byeradi; Namunalar:

1 – misol: Berilgan A va B matritsalarni bir biriga ko'paytirish:

B =

-1 1 0

-2 -1 0

-3 0 1

2 -1 1

-2

1

0 2

2

Endi shu amalni algoritmi haqida ya'ni o'z qo'limiz yordamida bajaramiz:

>> for i=1:3; for j=1:3; C(i,j)=0; for k=1:3; C(i,j)=C(i,j)+A(i,k)*B(k,j); end; end; end;

C C =

2 -1 1

-2 1 0

2 2 1

2-Misol: A va B matritsalarni bir-biriga qo'shish

>> A+B ans =

0 1 1

2 -2 0

4 -1 2

Endi shu matritsalarni qo'shish amalini algoritmini o'zimiz bajarib ko'ramiz:

C =

```
2 -2
           0
   4 -1
           2
      3 – misol: Matlabda matritsalarni chapdan o'ngga burishda fliplr
komandasidan foydalanish:
>> A=[-1\ 0\ 1;\ 0\ -1\ 0;\ 1\ -1\ 1]
A =
  -1
       0
           1
   0
        -1
              0
   1
         1
              -1
>> fliplr(A) ans
   2
         0 -1 0 -1
                    01
                           -1
    Endi shu komandani qo'lda bajarib chiqamiz:
     >> for i=1:3; for j=1:3; C(i,j)=A(3-i+1,j); end;
     end; CC =
   1 -1
           1
     0 -1
             010
                     1
           4 - misol: Matlabda matritsalarni yuqoridan pastga burishda flipud
     komandasidan foydalanish: >> A=[-1 0 1; 0 -1 0; 1 -1 1]
     A =
     -1
         0
              1
     0 -1
             0
     1 -1
             1
     >>
     flipud(
     A) ans
     =
     1 -1 1
        0 -1
                0
     - 1 0
               1
     Endi shu amalni algoritmi bilan tanishib chiqamiz:
     >> for i=1:3; for j=1:3; C(j,i)=A(j,3-i+1); end;
     end; CC =
   1
       0 -1
  0
   -1
  0 1
```

0 1

1

```
-1
1
```

5 – misol: Berilgan matritsani soat strelkasiga qarshi 90° ga burish uchun ishlatiladigan rot90(A) komandasi:

```
>> A = [-1 \ 0 \ 1; \ 0 \ -1 \ 0; \ 1]
-111A =
-1
     0
          1
    -1
          0
0
        1 >> rot 90(A) ans =
   -1
    1
         0
              1
    0
         -1 -1
    1
         0
              1
```

Endi shu amalning bajarilish tartibi ya'ni algoritmi haqida:

Undan tashqari matlabda maxsus ko'rinishdagi matritsalarni hosil qilish imkoniyati bor. Ana shunday matritsalarni hosil qiluvchi komandalarni kyeltirib o'tamiz:

```
>> A=[-1 0 1; 0 -1 0; 1 -1 1]
A =
-1
     0
          1
     -1
          0
          1 \gg \text{size}(A) ans =
     -1
   3
       3
>> length(A)
ans =
         3
>>
ndim
s(A)
ans =
2
>>
isempty(A)
ans =
   0
```

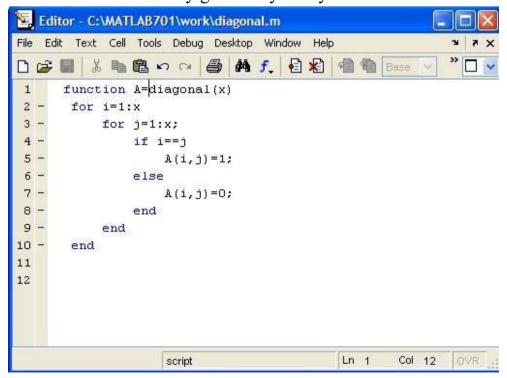
misol: diag(A) komandasi berilgan matritsaning diagonalida tugan elementlarni ekranga chiqaradi:

```
>> A=[-1\ 0\ 1;\ 0\ -1\ 0;\ 1\ -1\ 1]
A =
   -1 0
           1
      0 -1
                0
      1 -1 1 >> diag(A) ans =
   -1
        -1
Shu amalni o'zimiz bajarib chqamiz:
\rightarrow for i=1:3; D(i)=A(i,i);end; D
```

D =
$$-1 - 1 - 1$$

7 – misol: eye(n) komandasi birlik matritsa hosil qilish:

Endi shu matritsani m-faylga funksiyasini yaratamiz:

Ushbu m-faylga birlik matritsa hosil qiladigan protsedura yasadik va uning nomini diagonal.m deb nomladik. Endi bu m-fayl yordamida diagonal(n) komandasi hosil bo'ldi. Endi ushbu komanda yordamida ham eye(n)

komandasining bajargan ishini bajarsa bo'ladi: >> diagonal(5) ans =

8-misol: Berilgan matritsaning diagonaildan yuqori qismini elementlarini 0 bilan almashtirish:

1

1

1 -1

-1

Endi shu komandani o'zimiz m-faylga yozib yangi yuqori degan komanda hosil qilamiz :

```
Editor - C:\MATLAB701\work\yuqori.m
       Text
             Cell Tools Debug Desktop Window
                                         Help
                              MA f. 2 x3 4 1 1
             事間の口
      function B=yuqori(A)
      x=length(A)
      for i=1:x
          for j=1:x
               if i<j
                   B(i,j)=0;
               else
                   B(i,j) = A(i,j);
               end
          end
      end
                                              Ln 5
                                                      Col 14
                     yuqori
```

```
>> B=yuqori(A)
\mathbf{x} =
  5
B =
  -1
       0
                  0
  -2
      1 0 0 0
  -2 -1 0 0
  -2
      3 -1
             -1
  1
             -1
      1
         1
```

9 – misol :triu komandasi esa matritsaning diagonalidan pastki qismini nollarga aylantiradi:

```
>> A=[-1 2 4 0 3; -2 1 0 3 4; -2 -1 0 -2 1; -2 3 -1 -1 1; 1 1 1 -1 -1]
A =
-1
    2
        4
            0
-2
   1
            3
        0
2 -1
        0
            147
2 -1
        1
            147
1 -1
        1
            148
```

```
fl
i
р
u
d
Α
)
а
n
S
= 148
     2
-1
         4 0
                 3 151
0
       0
             0
    -1
           1 0
0
       0
             0
    -1
```

Ushbu triu protsedurasini algoritmini o'zimiz tuzib m-faylga yozib chiqamiz va quyidagi natijalarga erishamiz:

```
Editor - C:\MATLAB701\work\pastki.m
File Edit Text Cell Tools Debug Desktop Window
                                                          X 5 K
                                                          » 🗆 🗸
🗋 🚅 📕 🐰 📭 🖺 와 대 🤮 👫 🗜 🗐 🛣 🧐 🐿 Base 🔻
      function B=yuqori(A)
      x=length(A)
      for i=1:x
          for j=1:x
              if i>j
                  B(i,j)=0;
                  B(i,j) = A(i,j);
              end
10
          end
11 -
      end
                                           Ln 1
                                                   Col 1
                    yuqori
```

```
>> B=pas
tki(A)
x = 5
B = -1 2 4 0 3
```

10 – misol: **RESHAPE** – matrisa o'lchamini o'zgartish:

$$A =$$

reshape(A,2

$$,6)$$
 ans =

Ishni bajarish tartibi:

Laboratoriya mashg'ulotida har bir talaba ilovada keltirilgan masalalarni Matlab\Simulink dasturida yechishi va yechimlarini hisobot shaklida topshirishi talab etiladi.

Ilovadagi masalalar

- 1) **RESHAPE** matrisa o'lchamini o'zgartiring : A=[-1 0 3 0; 0 1 2 -1; -4 -2 -3 2];
- 2) Berilgan matritsaning diagonaildan yuqori qismini elementlarini 0 bilan almashtiring:

3) Berilgan matritsaning diagonaildan pastkii qismini elementlarini 0 bilan almashtirish:

4) Berilgan matritsaning diagonaildan elementlarini 0 bilan almashtirish:

5) diag(A) komandasi berilgan matritsaning diagonalida tugan elementlarni ekranga chiqaring:

6) diag(A) komandasi berilgan matritsaning diagonalida tugan elementlarni ekranga chiqaring:

7) diag(A) komandasi berilgan matritsaning diagonalida tugan elementlarni ekranga chiqaring:

$$A=[-1\ 5\ 1;\ 0\ -8\ 0;\ 1\ -1\ 1]$$

- 8) Berilgan matritsani soat strelkasiga qarshi 90° ga burish uchun ishlatiladigan rot90(A) komandasi: A=[-1 0 1; 0 -1 0; 1 -1 1]
- 9) Berilgan matritsani soat strelkasiga qarshi 45° ga burish uchun ishlatiladigan rot45(A) komandasi: A=[-1 0 1; 0 -1 0; 1 -1 1]
- 10) Berilgan matritsani soat strelkasiga qarshi 180° ga burish uchun ishlatiladigan rot180(A) komandasi:

11) Matlabda matritsalarni yuqoridan pastga burishda **flipud** komandasidan foydalanish:

12) Matlabda matritsalarni chapdan o'ngga burishda fliplr komandasidan foydalanish:

13) Matlabda matritsalarni oʻngdan chapga burishda fliplr komandasidan foydalanish:

14) Matlabda matritsalarni chapdan o'ngga burishda fliplr komandasidan foydalanish:

15) Matlabda matritsalarni chapdan o'ngga burishda fliplr komandasidan foydalanish:

16) A va B matritsalarni bir-biriga qo'shish

17) A va B matritsalarni bir-biriga qo'shish

18) A va B matritsalarni bir-biriga ko'paytirish.

```
B=[4 1 7; 2 -5 0; 3 0 1];
```

19) A va B matritsalarni bir-biriga bo'lish.

20) Matlab da for-loops va boshqa operatorlardan foydalanib *n* 🗗 🗖 Chamdagi ixtièriy A matrisaning ustunlarining yig'indisini hisoblovchi **ustun_hisobi** deb nomlangan m-faylni (m-file) yarating.

Tekshirish uchun savollar:

- 1) Matematik modellashtirish;
- 2) Matrisa va vektorlar;
- 3) Chiziqli algebra masalalari
- 4) Matrisa operasiyalari va standart matrisalar;
- 5) Ikki va uch o'lchamli grafiklarni hosil qilish;
- 6) Dasturlash, m-fayllar va funksiyalar;
- 7) Shart operatorlari: if, else, elseif, switch, case.
- 8) Sikl operatorlari: for, while, continue, break;
- 9) Oddiy differensial tenglamalar;
- 10) Birinchi tartibli ODT, Eyler metodi;
- 11) Runge-Kutta metodi;
- 12) ODT yechilmalari: ode23, ode45, ode113;
- 13) Ikkinchi tartibli ODTlar va Yuqori tartibli ODTlar;
- 14) Prujina-massa-so'ndirgich tizimi;
- 15) Tabiiy tebranishlar va modal taxlillar;
- 16) Uzatish funksiyalari (Transfer Functions);
- 17) Vaqt domeni (Time Domain) va Chastota domeni (frequency Domain).